

William James Stillman - Hercegovina and the late uprising, 1877.

(prijevod dijela o Mostaru)

Poznati američki novinar, diplomat, povijesničar, slikar, kritičar umjetnosti, ali i fotograf, **William James Stillman** (1828. – 1901.), jedno je vrijeme bio američki konzul u Rimu, a kasnije i na Kreti. Obavljao je posao ratnog izvjestitelja na Kreti i na Balkanu, što je u tadašnjim okolnostima bio čisto špijunski posao. Pomagao je mladom Arthuru Evansu u obuci za ratnog reportera te tako postao njegov doživotni prijatelj. Poznat je po seriji od 25 fotografija atenskog Akropolja objavljenima 1870. g. U jeku hercegovačkog ustanka krajem ljeta 1875. putuje u naše krajeve, proenstveno kako bi otkrio uzroke i razvoj ustanka te opisao djelovanje ustanika. Tom je prilikom turističko putovanje palo u drugi plan, pa je vrlo malo potencirao opise gradova i prirodnih ljepota. Na osnovu iskustava stečenih s prethodnih putovanja, u naše krajeve dolazi s jasnim stavom da sukob ustanika s turskom vlašću nije ništa drugo doli „borba humanosti i želje za napretkom, s jedne strane, protiv netolerantnog ugnjetavanja i barbarizma, na drugoj”. To neminovno utječe i ne dojam koji je stekao o Mostaru. Naime, u svojoj knjizi „Hercegovina and the late uprising” (Hercegovina i nedavni ustanak), objavljenoj 1877. g., koja predstavlja svojevrsnu mješavinu putopisa i vojno-političkih komentara, Mostar opisuje samo ukratko, a doimao ga se kao „trošna, prljava i zanemarena kasaba.” Hercegovinu i Crnu Goru, obilazi iz Dubrovnika koji mu je predstavljao neku vrstu novinarske baze iz koje putuje po ratom zahvaćenim krajevima. Za razliku od ostalih novinara, živio je na visokoj nozi, čak je imao i svoje podizvjestitelje koji su za njega obavljali kraća putovanja u opasne krajeve i podnosili mu izveštaje.

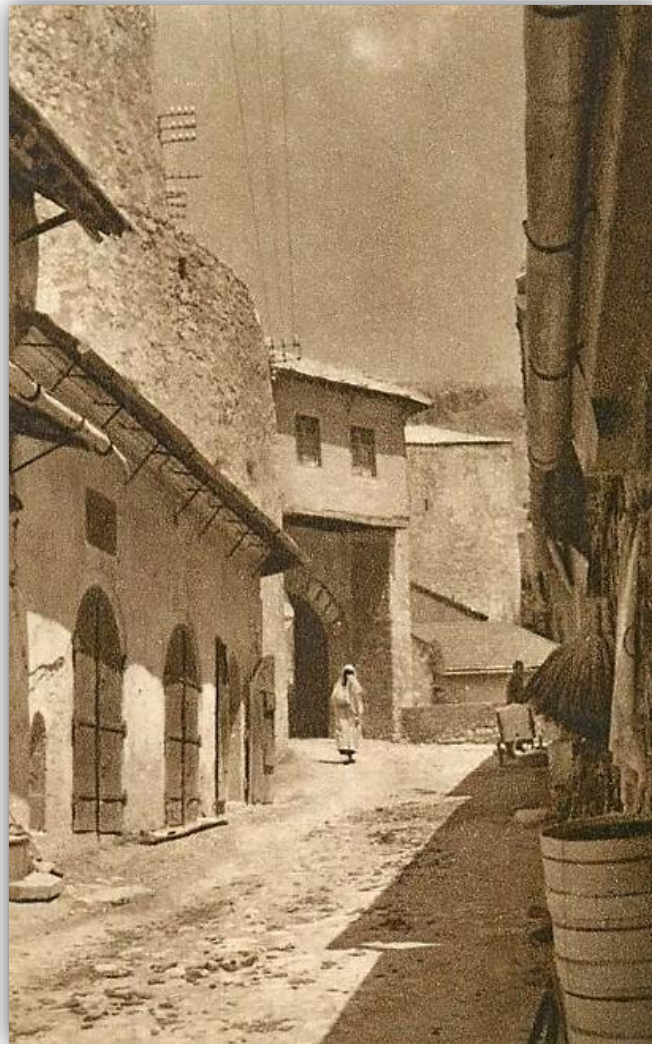
[...] Spustivši se niz dugu padinu u dolinu u čijem se gornjem kraju, u klancu kroz koji protječe Neretva, nalazi Mostar, stižemo u plodnu ravnicu – jer se čitav krajolik u potpunosti mijenja – u kojoj rat nije ostavio traga i u kojoj se ponovo javljaju vinogradi i maslinici. Okružena sa svih strana planinama, sivim i golim kao i u drugim dijelovima pokrajine, s riječicama omeđenim drvećem i veličanstvenim obrisima planina što se gube u daljini i spuštaju ka kotlini, u kojoj leži grad sa svojim tankim i bijelim munarama, ravnica je izgledala kao kakva talijanska oaza u stjenovitoj i sivoj pustoši. Ne sjećam se da sam ikad vidio tako savršeno slikovit grad kao što je Mostar. Planine se zatvaraju oko njega, a brza Neretva, na čije obje strane leži grad, pjenuša se u svom tijesnom koritu. Ravnica se pruža i uzvodno i nizvodno od tjesnaca i okružena je brdima; gornji dio te ravnice, koji smo vidjeli tek kad smo ušli u grad i popeli se na uzvisinu na kojoj leži, bujniji je, plodniji i slikovitiji od donjeg kroz koji smo prošli. Brojne džamije doprinose ljepoti prirodnog ambijenta, a ponad rijeke stoji visok most s jednim lukom koji potječe još od prije turskog vremena. Kule i kapije, mušepci i bazari, prljave i uske ulice pune vojnika i oficira, tovarnih konja i bašibozuka, fesova i turbana – Mostar je, zapravo, sve ono što je i svaki drugi turski grad, ali je bijedan i oronuo iznutra, dok je lijep i slikovit izvana. Kuće su sve neugledne i malene, bazari su puni tričave i jeftine robe, i nemoguće je ne razočarati se velikim kontrastom između vanjskog i unutarnjeg izgleda grada.

Hanovi su nezamislivo bijedni i prljavi. Mogli smo naći smještaj tek u prizemlju glavnog hana u mjestu, u sobi koja obično služi štalskim momcima. Na podu su se nalazile slamarice koje su posebno radi nas i naše udobnosti prekrili jednim starim i

prljavim ćilimom. Sjećajući se svog boravka u ustaničkom logoru, ponio sam sa sobom dosta praška protiv insekata, što je bila dobra mjera predostrožnosti jer i prije nego što sam legao, bio sam u gorem stanju nego kod Ljubibratića.

Pred moj odlazak iz Dubrovnika, jedan me je čovjek, koji je tek stigao iz Mostara, obavijestio da je tamo narod veoma razdražen. Ta vijest, za razliku od većine, nije bila preretjerana. Svuda su se sretala namrgođena lica, na kojima se često naslućivala neizgovorena kletva, namijenjena novim kaurima koji su se probijali kroz gomilu do konzulovog stana. Našli smo engleskog konzula g. Holmesa i sinjor Duranda u prostorijama „Casine”¹, neke vrste hotela, prljavijeg, ako je to uopće moguće, od hana, ali s nekom europskom formalnošću i ružnoćom koja se ne da usporediti sa slikovitom prljavštinom hana.

(Preveo: Tibor Vrančić)

---

¹ Po dolasku Austrougarska adaptira bivši turski han na Mejdanu u hotel Casino. Kasnije se preuređuje i dobiva ime Orijent.